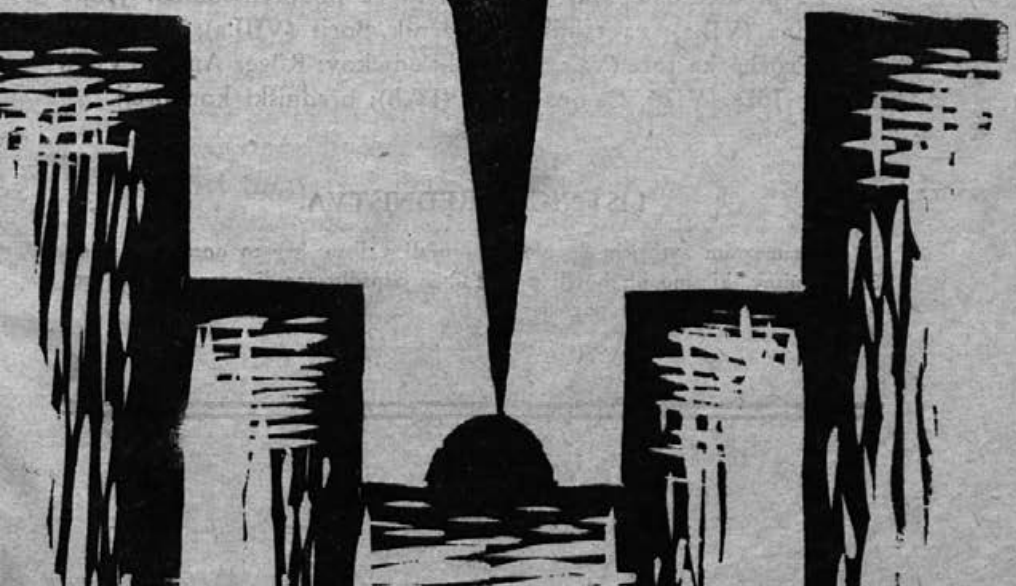

FAD

List izdaja dr. Ferdo Kozak, za srednješolsko organizacijo »Žar« na drž. klas. gimnaziji v Ljubljani.

Odgovorni urednik dr. Ferdo Kozak. — Uredniški konzorcij: Staré Egón (VI. a), Gregorin J. (VIII. a), Žabkar J. (VIII. b), Logar C (VII. a) in Truhlař K (VI. a).

Tiskarna »Slovenija« v Ljubljani (predstavnik A. Kolman).

Linorez naslovne strani je delo Benedika S.

VSEBINA:

Uvodna beseda. — Jesenska melodija. Joža Kastelic. — Sredi polja. Joža Kastelic. — V tihih urah... Kmetov Joža. — V prečutih nočeh. Iztok. — Pisma. Iztok. — V tihem lesu. Kmetov Joža. — Cigan. Cene Kranjc. — In lahka mi je pot... Dana. — Romanski in slovanski kipar. Fred Ungerb. — Psihologija jezika. Cene Logar.

DRUŠTVENA POROČILA.

Na občnem zboru, ki se je vršil pod nadzorstvom g. prof. dr. Kozaka dne 26. sept. 1930, je bil po zaključenih formalnostih in poročilih izvoljen sledeči odbor:

Za predsednika: Staré Leo (VI.a); za podpredsednico: Jenko Valentina (VII.a); za tajnika: Pogačnik Boris (VIII.a); za blagajnika: Procházka Jože (VI.a); voditelji odsekov: Röger Anton (VI.a), Žabkar Jože (VI.a), Čampa Janez (IV.b); uredniški konzorcij.

LISTNICA UREDNIŠTVA.

Posameznim avtorjem ne bomo poročali v listu, ker to opravimo ustno. Precej spisov, ki smo jih hoteli priobčiti, je odpadlo zaradi pomanjkanja prostora. Priobčili jih bomo pozneje.

ŽAR

Dijaški leposlovni list na državni klasični gimnaziji v Ljubljani

LETO II.

SEPTEMBER 1930

ŠTEV. 1.

„Žar“ stopa letos v svojo drugo leto. V popolnoma novi opremi leži pred nami prva številka novega letnika. Skromni so bili začetki — prvo leto je ostal le v mejah enega razreda. Letos pa smo si upali raztegniti območje, poskusili smo iz njega napraviti glasilo naše klasične državne gimnazije. List je mesečnik, v katerem naj bi v dobi šolskega leta izhajali duševni produkti podjetnih dijakov iz vseh razredov. Glavna in brez dvoma najbolj smela je novost, da smo list tiskali in ga izdali celo v razmeroma precej visoki nakladi. Upamo, da bomo pri tem, gotovo precej tveganem podjetju, našli pomoč in razumevanje v dijaških vrstah našega zavoda. Prepričani smo, da bo vsak naročnik blagohotno poravnal članarino, saj ni velika, zlasti, če pomislimo, da si bomo za ta denar skušali izposojati filme „Prosvetne zveze“ in uprizarjati dramatične javne nastope. Brez dvoma bo list nekakšna duhovna vez, ki bo vezala vse razrede našega zavoda; veliko bolj bomo čutili, da imamo nekaj skupnega, da smo eno. Zato Vas že sedaj prosimo za obilne literarne prispevke, ki nam bodo vedno dobrodošli.

Upamo, da se bo stvar lepo razvijala in napredovala. Zahvaliti pa se moramo ravnateljstvu, ki nam je že tako pri ustanovitvi društva kakor tudi glasila šlo v vsem blagohotno na roko, in gosp. profesorju dr. Kozaku, ki nas je podpiral vselej s sveti in navodili. Naše delo bo gotovo veliko lažje, ker vemo, da bomo tudi v profsorskem zboru našli naklonjenost in umevanje naše mlade podjetnosti in prizadevnosti.

Jasna bodočnost je v naših očeh. Prepričani smo, da boste uspešno sodelovali ter pripomogli društvu in listu do napredka, obenem pa pokazali svoje talente.

S skupnimi močmi na delo!

Jože Kastelic:

Jesenska melodija.

Ah, zarje so ugasnile v očeh,
utihnil je pomladni, razigrani smeh,
uvele so mi v srcu sanje bele,
umrle so oči, ki so pomlad blestečo zrlle.

Ah, ni je več, pomladi krasne,
nič več ne svetijo mi zvezde jasne,
izgubil luč sem, da bi k tvoji duši hodil,
ti svetiš še, jaz v temno sem jesensko noč zablodil.

Jože Kastelic:

Sredi polja.

Vetrič, tih kot pesem rahla, se v kronah drevesnih veselo igra
in price pod sinjim nebom pojo,
in solnčni žarki se žitu smejo
in reki, ki teče po sredi polja.

Jož, sredi polja
nekdo z zaprtimi očmi leži
in rdeča, rdeča kri mu polzi
iz srede srca...

Kmetov Joža:

V tihih urah . . .

Stopila sva skozi ograjo in pot naju je peljala mimo zarastlih grobov, ki so samevali zapuščeni v večernih urah. Trudno je kimalo cvetje aster in jesenskih krizantem nad že porumenelo travo med grobovi šentlenartskega pokopališča in se ob lahkem dihu večernih sap opajalo v mehkih valovih vonja. Najini pogledi, polni tihega hrepenenja in iskanja, so iskali med lesenimi križi, med spomeniki iz marmorja in belega granita, napis, ki ni blestel v zlatih črkah, ampak se je skrival na leseni deski zarjavelega križa. Cipresa se je že nagnila čezenj, prerastla skromen križ, in zdelo se je, da ga je nalašč objela in poljubljala v večernem solncu . . .

»Tukaj spi moj oče večno spanje . . .«, mi je pokazala Marica in solza ji je zdrsnila po trudnem licu. Pokleknila je na grob,

trgala osat, ki je prerastel grob in zamoril rdeče rože, ki jih je nasadila, ko so pokopali očeta, in molila ...

Težko mi je bilo in nekje v podzavesti se mi je trgal očenaš in v mehkih odtenkih misli sem zaiskal:

»In tu spi on, ki je bil tako vesel; sama pesem, samo hrepenenje ga je bilo. Ali je življenje res samo medla sanja, ki jo sanjamo, upamo vanjo, jo ljubimo in — ugasnemo...!«

Marica je spustila šop plevela in zaiskala vame:

»To je življenje; tako zahtevajo zakoni Večnosti, tako zahteva On, ki daje, ljubi in odpušča... Smo samo kakor enodnevnice, ki pridejo z zarjo in odidejo, ko utone zarja. Ti moj oče, povej, je tudi Onostranost samo le sanja, ki jo sanjaš, oče moj...!«

Takrat ji je stopila pred oči vsa siva preteklost, ure dvomov, trpljenja, prevare... Težko ji je bilo ob pogledu na vse to in nekam iz navade je dejala z nasmehom, kot bi se igrala:

»Ivan, ali me imaš res rad...?«

»Marica, pojdiva!«

Tihó je stopil mimo grobov grobar in iskal napis, ki ga je že dež skoraj docela izbrisal. Nasmehnil se je, zmetal lopato, motiko in kramp poleg groba in zaiskal za cigareto, da bi jo prižgal. Potem pa je pomajal zarjaveli križ, popljunil v roke in ga zdril ter naslonil na ograjo poleg čisto novega križa na svežem grobu.

Marica se je zdrznila, me pogledala in ni nič dejala; — bilo ji je težko, očetov grob bo prekopal in nič več ga ne bo krasila s cvetjem jesenskim...

Grobar se je potil, metal iz jame prst, še popljunil v roke in iznova pognal kramp v zemljo in spet metal...

»Pa boste res prekopali očetov grob? Ni še zapuščen!«

Šestnajst let je od tega, odkar sem skopal jamo na tem mestu, kamor so položili ranjkega Franca; Bog mu daj dobro; šestnajst let, dragi moj, to je pol življenja...«

* * *

Pa je nama pripovedoval, da je že vse grobove dvakrat prekopal. Marica ga ni poslušala; njene misli so bile pri očetu. V duhu je zrla na razbito krsto, na kosti, umazane cunje, gnusobo in ničevost življenja...

»Vsak grob,« je silil z besedo, »pride na vrsto čez šestnajst let.« Ves ta čas pa, bil sem na pokopališču ob vsaki uri, še nisem videl ničesar...

Samo kadar se mi sanja, da težko kopljem jamo, takrat kmalu potem kdo umrje. Tako tudi danes; predvčerajšnjim se mi je sanjalo, da sem kopal grob med samim skalovjem in da je bilo vse polno belih rož. In res, čez dva dni, danes zjutraj mi je prišla povedat mati, da ji je umrla hčerka, v cvetu mladosti, stara šele osemnajst let...

Toliko vem o strahovih in nič več; veliko sem jih že zakopal,

a prikazal se mi ni še nihče... »Vsak čas bom pri krsti,« se je nasmehnil in zamahnil s krampom. Zemlja je zajokala pod težkimi udarci in zdelo se je, da je nekaj zazvenelo zamolklo pod zemljo...

»Krstja je še cela, pa čeprav je bila v zemlji dolgih šestnajst let, pol življenja...«

»Kaj pa s krsto?« je proseče vprašala Marica.

»Razbil in zmetal bom ven, še malo pokopal in jama bo gotova,« je mirno pripomnil grobar.

»Ivan pojdi, ne morem več, hudo mi je!« ...

»Ivan, mene je strah!«

Pozdravila sva grobarja, iskala med grobovi k izhodu in stopila trudno na cesto. Nekam prazno je bilo v mojem srcu takrat in zahotelo se mi je, da sem vrgel iz sebe težko besedo življenja... Solnce se je uprlo s poslednjimi plameni v bele samotne križe, se privilo v naročje Gospodu, ki je samotaril visoko razpet na križu in molčal; poljubilo je razvlečene kosti in umazane cunje in razbito krsto...

Stopala sva počasi, misli so nama šle trudne čez polje; utonila sva med hišami v vasi...

»To je življenje in nič več. To so sence, odtenki zarje, to so upi, prevare, pesmi, akordi življenja... Dolgih šestnajst let sanj, hrepenenja in pesmi! Človek, podoba usode, ki ne ljubi, ne daje, ne odpušča; kako kruta je tvoja roka, grobar...«

»Tako mlada cvetka, ki se še ni razcvetela v bohotni cvet, bo počivala v naročju mojega očeta, ki je počival sam v samotnih urah dolgih šestnajst let...«

Tistikrat sva se razšla. Jaz sem ostal. Ona je odšla v tujino. Obljubil sem, da ji bom pisal. Tudi ona mi je obljubila. Z nasmehom mi je obljubila. Z nasmehom me je prijela za roko, me pogledala v oči in dejala:

»Napiši mi v spominsko knjigo ono pesem, ki jo tako ljubim... Kako se začne; — mislim, nekako takole... Že vem! Prve verze sem se spomnila:

»Kakor val preko dalj
življenje beži;
a pesem ljubezni,
kot včeraj se danes glasi...«

»Marica, ne morem!«

Šla sva dalje mimo ograje po stezi, kjer se je nagnilo jesensko cvetje trudno čez ograjo, kjer so zadržtele z mrtvaškim vonjem bele astre. Nič si nisva povedala več, samo oči si je pokrila z robcem in pokazala tja, kjer je večerni mrak objemal razbite deske in umazane kosti in razvlečene cunje. Odtrgala se ji je ena sama beseda, težka in trudna, da me je zbolela v dušo, ko sem zrl za zarjo v večeru:

»Joj, moj oče...!«

— — — — —

Iztok:

V prečutih urah.

So trenutki, v katerih najde človek vsak najbolj skrit kotiček svojega srca. Takrat zablisne z ene strani preteklost, z druge tajna, upov zelena bodočnost v belo sedanost. — Bela barva je lepa, pa pravijo fantje pri nas doma, da ni!

Obe roki sem si dal pod glavo in gledam v strop. V vejah pred oknom mrtvaško poje. Svinčeni udarci tovarniške ure padajo globoko v moje srce. Rad bi zatisnil uho, da ne bi slišal, kako bije ura polnoč, potem eno, potem dve ... Pod oknom stopa trdo človek. Vesel sem, da nisem sam v tej grozni uri. Ob postelji nekdo name preži in riše v okno fantastične konture. Bojim se ga, čeprav vem, da sem postavil zvečer ob posteljo na tisto mesto stol in zravnal nanj obleko ... Včasih preleti strop bleda rdečica. Vem, da je švignil iz tovarniškega dimnika črnordeč plamen. — O, pri nas imamo v polnočnih urah bakljo, ki sveti vsej dolini!

Na postelji poleg moje spi nemirno mati. Ustnici ji glasno drhtita in to me draži. Z roko se ji dotaknem izmučenega obraza. Zdrzne se in se zbudi. Bog ve, kako lepe sanje sem ji ukral! Zdaj se s silo brani spanja, ker se boji, da ji ne bi spet ustnici zadrhteli in bi me motila ...

So trenutki, v katerih najdeš vsak najbolj skrit kotiček svojega srca. Takrat spoznaš, odkod si prišel, kje si in kam greš.

Iztok:

Pismi.

Fant moj, pridi!
Roža v mojih gredah je rdeča kot kri,
v zlatih sanjah v tvoje vrte hrepeni,
roža v mojih gredah, ki le zate cveti.
Fant moj, pridi!

Dekle moje, ne pridem.
Smrt je dahnila v moje vrte in vame,
zlate zarje so umrle zame,
kadar hodiš po grobovih, misli name!
Dekle moje, ne pridem ...

Kmetov Joža:

V tihem lesu . . .

V tihem lesu sediva.
kraj bele poti
se breza smeji ...

Kapelica nizka
kraj bele poti.
Marija molči ...

Zdaj sva sama
ti in jaz;
breza samotna,
Marijin obraz ...

Cene Kranjc:

Cigan.

Že tolikokrat sem poskušal in se trudil, da bi vsaj malo opojne gorkote tistih čudno lepih večerov, ko pri nas doma ajda cvete, spraval na papir; da bi naslikal tisto bajno kopanje zahajajočega solnca v tankih meglicah in v snegu na Triglavu; da bi povedal, kako čebele pojo nad ajdami in pastirji na travnikih; da bi opisal, kako se prepelice kličejo v prosih in sove v mračnih gozdovih, ko gredo loviti; da bi ujel vsaj zadnji odmev avemarije zvonov svetega Tilna; da bi zaukal prešerno kot fantje na vasi. Niti moten odsev niso bile moje besede.

Sedel sem pri oknu in gledal na vrt. Na bližnji jablani sta se dva vrabca lovila in kričala. Gorak jug se je igral z grozdem nad oknom. V gozdu na desni je nekje počila puška.

Tiho so se odprla vrata.

»Dober večer, gospod!«

»O, dober večer! —«

Saj sem nekoč že videl tega človeka! Samo kje?

»Ali vam smem zaigrati, gospod?«

Da! — Tega mladega, lepega fanta sem že nekje videl! In igral je, violino je igral, da. A kje je to bilo?

»Daj, zaigraj mi!«

In sem se mu umaknil in z očmi pokazal, naj sede poleg mene.

Hitro je pristopil, a sedel ni. Skozi okno je splaval njegov pogled čez vrtove na polje in na gozdove, z zahajajočim solncem oblite.

»Ej, cigan, ne, fant?«

»Da, gospod!«

»In kje sva se že videla midva?«

»Ali me poznaš, gospod?«

Kako, da ne bi nekoč že videl tega lepega obraza? A morda je bilo to že zdavnaj, morebiti, ko sem bil še majhen, ali samo tako mimogrede, na cesti nekje, ali pa sem si sam nekdanj naslikal tak obraz in te žive, iščoče oči?

»Daj, zaigraj!«

Ljubim pesem.

Ljubim pesem v takihle čudno trudnih večerih.

Ljubim pesem, če mi jo v takem večeru igraš ti, lepi cigan!

In njegove oči so splavale daleč nekam, in njegova roka je skrivnostno položila lok na strune in gosli so zahrepenele.

Joj!

To pesem sem nekoč že poslušal!

Kdaj sem že slišal to pesem?

Tako dobro vem, da sem nekoč že poslušal to pesem!

»Stoj, cigan! — Ali si se že zdavnaj naučil igrati to pesem?«

»Ko sem bil še majhen, gospod. Mati me jo je naučila. Sama jo je igrala mojemu očetu, kadar je bil bolan, gospod. Moj oče je ljubil to pesem in moja mati jo je ljubila in jaz jo ljubim.«

Kdaj sem že slišal tega lepega fanta, da je igral to pesem?

»Zaigraj mi še enkrat, lepi cigan!«

Strune so čudno zatrepetale.

»Ne morem več, gospod! Že zelo dolgo nisem igral te pesmi. Ko mi je mati umirala, sem ji jo igral. Tako kot takrat, je ne bom nikoli več! Nocoj sem se čisto slučajno spomnil nanjo,«

»Kdaj si jo igral zadnjič?«

»Zakaj bi to rad vedel, —?«

»Čakaj! Sam ti bom povedal! Joj! Veš, kdaj je bilo to? O, cigan, o, lepi cigan! Ob tistem kresu, veš? Ko smo ga žgali vrhu hriba, še veš?«

»Da, gospod! Takrat je bilo lepo kot nocoj!«

»In kako je bilo še takrat, lepi cigan?«

Čudovito se je spremenil fantov obraz. Čuden ogenj je blisnil iz njegovih oči.

»Cigan, počakaj, stoj, cigan!«

Gledal me je, da sem se ga zbal.

»Gospod, večja kot svet je ljubezen in višja kot nebo in nihče je ne ustavi na poti!«

»Kaj govoriš, fant!«

»Ljubezen nima pameti, gospod, in ne srca!«

»Cigan!«

»Kot pesem je ljubezen, ki se vsemu svetu smeje, gospod!«

Planil sem nadenj. Izvil se mi je kot bi trenil.

Strašno so zaloputnila vrata.

V vrt je jeknila puška.

Kako sladko je maščevanje!

Zapeljal je bil moje dekle!

Dana:

In lahka mi je pot . . .

Si bil kdaj, Večni, v mojem revnem srcu?

Si kdaj govoril mi kot veter rožam?

Si v noč prislusnil mojim bolnim krikom?

Si bil kot jaz, ko velo cvetje božam?

Nekoč si bil, še so nekje spomini.

V pomladnem solncu si govoril z mano,

v bolesti sem kot dete vpila k Tebi

in skupaj zrla zemljo sva prostrano.

Zdaj ni Te davno več, pa Te ne kličem.

Kot jutro sem, ki vstaja za gorami,

kot cvet, ki se v pomladni dan razcveta

in lahka mi je pot brez Tebe, sami.

Fred Ungerb:

Romanski in slovanski kipar: — Dvoje vrhov.

1. Romanski: Auguste Rodin.

Rodin je mož, čigar ime traja dalj časa kot njegova doba. Taki ljudje ne rabijo letnic. Njih imena so radi njihovega dela v vseh sledečih dobah ljudem v duhu in v spoznanju prisotna neprestano. Malenkostna dejstva (kdaj je hodil v šolo, kje se je učil in drugo tako) samo motijo. Njih spomin živi v delih. Saj so prav dela tisto, kar je edino od njih ostalo.

Nekatere značilne Rodinove kipe bomo skušali raztolmačiti. S tem bomo spoznali kiparja samega. Rekel bo kdo, to nima smisla, saj ni reprodukcij, da bi lahko primerjali. Upamo, da bomo še nekoč mogli obširneje spregovoriti o njem, ter združiti predavanje s skioptičnimi slikami. Sicer pa vsak, kogar stvar zanima, lahko dobi, če se količkaj potrudi, kakšno delo, v katerem so reprodukcije njegovih kipov. Glos, ki bi njegove umetnine obširneje pojasnjevale, pri teh reprodukcijah običajno ni, zato bomo poskusili na tem mestu vsaj nekaj njegovih del obravnati.

Svet prelepih teles, ki jih je ustvaril mojster, je nepregleden.

»Dvoje grških bogov!« pomisliš, ko ogleduješ prekrasno skupino »Večna pomlad«; dvoje tesno objetih teles, ki jih je veliki klesar obudil iz kamena, tako, da živita pred našimi očmi. Nekaj viharnega, pomladnega, bujnega je v tej skupini; tako življenjsko resnična je drža teles, tako pristen izraz čustev, da ostrmiš nad rokami umetnika, ki so mogle to ustvariti, ki so mogle priklicati tako lepo, nežno skupino iz težkega, okornega mramornega kosa. V »Poljubu« se ti zdi, da se je dvoje ljubečih se antičnih ljudi, ki jih je iz kamena izluščilo in od mrtvih obudilo kiparjevo dleto, umaknilo daleč preč od ljudi, preč od hrupa, se objelo in pozabilo, kaj se ta čas na svetu godi. »Večni idol« je skulptura čudovite lepote. Klečeča žena se z desno roko dotika noge in nekako zamišljena gleda na moža, ki kleči spodaj pred njo; glavo je bil naslonil na njene prsi, obe roki drži na hrbtu. Žena se z levo roko narahlo dotika njegove desne. Čudovit spomenik onemu »Das Ewig Weibliche!« Vse to dobro, vzvišeno in lepo, kar je bil možki v vseh tisočletjih gledal in idealiziral v ženski, je kipar simboliziral s to ženo. Še nekaj je izraženega v oni zaupno naslonjeni možki glavi, to namreč, da je žena prav za prav veliko razumnejša (ne modrejša!) kot možki, da je ona dorastel človek z nežnim obrazom, možki pa zaupljiv, v bistvu dober otrok s strogim licem. Nekakšna čudna, nedoumljiva otožnost je razlita nad vso to čudovito krasno skupino. Zdi se, kot bi kipar čutil, da je prav on zadnji veliki, v antiki ukopani mojster, ki bo »ploh še kdaj delal kipe, tako lepe, bele, harmonične, kot so jih bili delali Fidijs, Praksiteles in veliki

stari kiparji. On je zadnji, ki izpolnjuje njih oporoko. Nikdar in nikoli več ne bo nihče ustvarjal kipov iz onega sijajnega sveta, iz katerega so tisočletja dolgo prihajala dela bajne lepote. Podobna temu »Večnemu idolu« je skulptura »Človek in njegova misel«, ki jo odlikuje čudovita globina zamisli. Drug tak idol je ideja. Kipar je prikazal klečečega človeka, ob njem pa vstaja iz kaosa, iz kosa grobega kamena nežen obraz: — že se vidijo prvi obrisi in oblike. Prepričanje, da se godi nekaj velikega, odseva iz dela.

Če pogledamo kip »Kentavrinja«, vidimo, da nosi še drug naslov, »Duša in telo«. Kaj je tu izrazil kipar? — Tisti Pavlov »dve postavi čutim v sebi«. Duša, ki stremlje k Dobremu, kvišku, in telo z nizkimi goni in črnimi strastmi, ki zlomi vsak vzlet. Odlično je prikazana ta obupna borba duše in telesa.

Oglejmo si drug kip! Vidimo skupino, naslovljeno »Fugit amor«. Tu ni potreba razlage. Ljubezen deklice se ohlaja, zastonj stega mladenič svoje koprneče roke za njo, izmika se mu in obrača mu hrbet. Kako odlično je v gestah izrazil mojster to duševno odtujenost!

Kakšna potreba po absolutnem bitju je izražena v kipu »Izgubljeni sin!« Zdi se, da sleherno mesto na telesu kliče za njim, tako mogočno je nakazana potreba po tem, naj bi bil Bog v bližini. Učinek je zato tako mogočen, ker je izražena zadnja stopnja, na kateri je proseče pričakovanje pomoči še prošnja in še ne prehaja v obup.

Vsa sila in drznost ter velikopoteznost Rodinovega duha pa prihaja do izraza v njegovem Balzacu. Mogočen, skoro preteč, se dviga tegobno kakor bi bil iz zemlje, od tal, zaviti v širok plašč, kot bi nečesa pričakoval. Zdi se kakor bi hotel reči, da bodo obenj prav tako zastonj butala stoletja, kot se zastonj lomijo valovi ob morskem svetilniku. Ta kip je nekaj tako silnega, na prvi pogled grobega in gmotastega, da človek osupne. V njem je izražen celotni vtis, ki ga je dobil Rodin o Balzacu ob branju njegovih del, ob proučevanju njegovih slik, ob navezovanju stikov s sorodniki, ob študiju pokrajine, v kateri je bil pisatelj rojen in kjer je živel. Mogoče, da je ta kip za Balzaca presilen, gotovo je, da je v njem veliko, veliko Rodina samega.

Zanimiv je osnutek spomenika pesniku Victorju Hugoju. Na njem sta razen pesnikovega, še dva druga kipa, in sicer »Notranji glas« in »Genij slave«. Zdi se, da Genij slave pesniku, ki je bil naslonil roko na uho in posluša, odkriva najlepše nade in obete; za pesnikom stoji »Notranji glas«, kip ženske brez rok. Zdi se, da ta kip, ki ga preveva žaloben mir, tiho nekaj prišepetava pesniku. Na misel ti pride, da je Rodin s tem, ko je ta Notranji glas prikazal kot torso, hotel poudariti, kako si ta glas sam ne more nič pomagati, kako ga često prepričujemo in namenoma preslišimo. Nočemo sploh vedeti, da je v nas. Le okrnjeno podobo o njem nosimo; ne vemo prav za prav ne kaj je, ne kaj hoče in čemu nam bo. Kljub

temu, da se ne menimo dosti zanj, se glas le vedno znova in znova potrpežljivo oglašča. Zdi se, da je Rodin prav to vdanost in potrpežljivost izborna izrazil na obrazu svojega »Notranjega glasu«. Sicer razlagalci ta »Glas« običajno drugače tolmačijo, vendar menim, da je tudi to, naše tolmačenje, pravo.

Ali njegova skupina Meščanov iz Calaisa!

Ena teh postav je posebno učinkovita, postava mladeniča, ki že gre na žalostno pot, pa se še ozira nazaj. Prepričani smo, da tega mladeniča ne bi mogli lepše tolmačiti, kot ga je nemški pesnik Rainer Maria Rilke, pa če bi se še tako potrudili, zato bomo postavili kar njegove besede. »Obrača se še enkrat nazaj, ne proti mestu, ne proti jokajočim in proti onim, ki gredo z njim. Obrača se nazaj, k samemu sebi. Njegova desna roka se dviga, se upogiba, maha; pest se odpira v zraku in spušča nekaj na svobodo, kakor če spustiš ujetega ptiča. Je to slovo od vsega negotovega, od sreče, ki je še ni bilo, od trpljenja, ki bo zdaj zastoj čakalo, od ljudi, ki bogve kje žive in katere bi bil morda kdaj srečal, od vseh možnosti, jutrišnjih in pojutrišnjih, in tudi od one smrti, ki si jo je bil predstavljal še nekje daleč, blago in tiho, in na koncu dolgega, dolgega časa.

Ta postava sama, stoječ v kakem starem, temnem vrtu, bi bila lahko spomenik vsem rano umrlim.«

Sijajen je tudi kip stare žene. Uvela, koščena, grda sedi tu, desna roka drži levo, ki ohlapno, brez življenja, visi ob telesu. Zdi se, da ta žena premišljuje s povešeno glavo vse svoje življenje, ki je bilo mogoče v mladosti lepo, rožnato, zdaj je pa tako žalostno in obupno.

Te kipe torej, smo podrobneje opisali, vseh itak ne moremo. Lahko še omenimo, da so tudi Rodinovi portreti nekaj posebnega, da so nekateri njegovi spomeniki umetnine, kot jih je malo. Jasno je, da mojstra na tem majhnem prostoru ne moremo natančno obravnati, upamo pa, da smo dali vsaj površno sliko, v kakšne globine je segal njegov snujoči duh. Saj smo pa v tem članku tudi hoteli predvsem pokazati, da Rodin ni svoje kiparske umetnosti obvladal le kar se rokodelske strani tiče, temveč da je izpričal v izbiri in obdelavi snovi ter motivov neverjetno izvirnost in globino. Ne samo strokovno znanje, ampak predvsem duhovna globina je namreč tisto, kar umetniku daje plemstvo in ga dviga nad obrtnike.

Logar Cene:

Psihologija jezika.

I.

1. Uvod.

Jezik je odsev človeškega življenja, produkt človeškega mišljenja in čuvstvovanja, produkt zavestnega in podzavestnega delovanja človeškega življenja. Odvisen je od čutil in človeške notra-

njosti, s katero doganjamo občutke. Če čutov (tipa, vida, sluha) ne bi bilo, tudi mišljenja ne bi bilo in s tem tudi jezika ne. Ker je torej jezik odvisen od čutov, ki jih ima človek in od človeške notranjosti, je jezik svojstveno človeški.

Popolnoma drugačen bi bil živalski jezik, ker imajo živali razvite poleg takih čutov, kot jih ima človek, še vrsto drugih različnih čutov n. pr.: čebela ima čut za ultravijoletne žarke, veliko živali, če sploh ne vse, morejo doznavati nevarnost itd.

Kako drugačen bi bil nastroj človeške notranjosti, če bi imel človek razvit še kak drug čut in kako drugačen torej jezik že zaradi doznavanj z novim čutom (nove besede i. dr.) in zaradi splošno drugačnega gledanja sveta, kar bi povzročil novi čut (primerjaj, kako drugačen je slepcu notranji nastroj!).

Sploh pa živi vsako bitje, ki ima druge čute kot človek, v popolnoma svojih in drugačnih duševnih sferah. To zaradi čutil in notranje, duševne konstitucije, ki je pa zopet odvisna od krvi, sestavin mesa i. dr. Ta bitja se torej ločijo že zaradi čutil. Pa tudi ljudje, ki imajo razvite enake čute, se silno ločijo po svojem notranjem razpoloženju med seboj. To pa je odvisno le od notranje konstitucije, telesne in duševne, od življenskih razmer, nivoja itd. Nekateri celo trdijo, da je človeška notranjost odvisna le od nivoja. To nikakor ne bo obveljalo, ker v vsakdanjem življenju vidimo, da to ni res. Na tega vpliva to tako, na drugega zopet drugače. Ta pesnik je to stvar doživel tako, drugi pesnik je isto stvar doživel drugače. Tudi se dogodi, da doživi isti pesnik kako stvar zdaj tako, potem zopet drugače (prim. Shakespeare-jeva doživetja noči in jutra).

Kako drugačno zopet bi bilo človeško mišljenje, če bi ljudje imeli razvit čut za ultravijoletne žarke, če bi mogli vsi natančno slutiti nevarnost, dež i. dr.

Od vseh teh in podobnih stvari je torej odvisen človeški jezik, človeška govorica.

Torej je jezik popolnoma človeški, nastal iz delovanja človeškega telesa in življenja v njem.

V psihološki osnovi so si vsi jeziki podobni, kar bomo videli pozneje, ker jih je pač dala človeška notranjost, v življenski osnovi so si pa skoraj enaki, ker jih je dalo življenje in potrebe življenja.

Vse, kar se spreminja v teku časa (pojav novih besedi, odmiranje besedi, svojstveni izrazi za to ali ono v tem ali onem jeziku) vse to nima v tem oziru nobenega pomena, ker je za to le posrskansko, za osnovo jezika le formalno.

2. O sistematičnem razčlenjevanju in urejevanju človeka, družbe in narave.

Prvo, kar je najznačilnejše za jezik, so spoli v jeziku. Prav to kaže jasno, da je jezik dalo življenje in da je namenjen življenju. Če spolov ne bi bilo, se jezik ne bi kril z življenjem, ne bi bil odsev življenja in torej ne bi bil za življenje.

Vsak jezik, ki ga je dalo življenje in ki je namenjen življenju, ima najmanj dva spola in največ tri.

Ker je jezik odsvit življenja, je torej nujno, da je tudi jezik kot življenje iz dveh polov. Ker je izraz življenja, mora biti iz dveh sil, kakor je tudi življenje iz dveh polov, dveh sil.

Spol je torej zrasel naravnost iz življenja, dala ga je duša in meso, torej odsev najglobljega fizičnega in psihičnega življenja. Spol je izmed vseh pojavov in sestavin jezika najznačilnejša poteza, ki kaže kako veren izraz vsega človeka je jezik.

Kakor je znano, imamo v jeziku tele spole: moškega, ženskega in srednjega, kot jih imenujejo jezikoslovci.

Mislím, da ni težko odgovoriti, kateri izmed teh treh spolov se je prvi razvil, kdaj se je razvil in če so se sploh razvijali polagoma drug za drugim.

Kot bomo videli v nadaljnih izvajanjih, izraža srednji spol nekaj, česar človek ali ne razume ali pa je manj vredno kot ostale stvari, ki so moškega ali ženskega spola. Sploh je človeku srednjega spola vse, kar mu je oddaljeno in odtujeno.

Prede se je človek vživel v naravo, si jo nekako prisvojil, jo ločil v živo in mrtvo, mu je bilo vse tuje in neživo, vse izven njega. To mu je torej bilo srednjega spola. To fazo v razvoju lahko primerjamo z otrokom. Otrok, ki še ne razume stvari okrog sebe, ki mu je vsaka stvar izven njega, z ozirom na poznejše poznavanje okolice tuja in nerazumljiva, imenuje vse s srednjim spolom.

To je torej najprimitivnejša stopnja jezika; tedaj je bil jezik kot sistematičen jezik šele v prvih osnutkih, ali celo nič sistematično urejenega ni bilo v njem in mogoče je celo, da ga sploh še ni bilo, jezika, v današnjem pomenu: mogoče je namreč, da so se še v neizraženem občutju razvili že vsi trije spoli.

Vsekakor pa je bilo treba tukaj že nekake višje stopnje v razvoju človeške notranjosti. Treba je bilo, da je človek poznal sebe in naravo. Vživeti se je moral v naravo, jo ločiti v živo in neživo. V njej je iskal samega sebe. V njej je našel lastnosti moškega in ženske. Vsaka stvar je napravila na njega poseben vtisek, vsako stvar je doživel po svoje. Vse pa je meril seveda po sebi. Tako so nastali polagoma trije spoli: moški, ženski in srednji, kot ga imenujejo jezikoslovci.

Prva dva, ki imata vsekakor dober in pravi naziv, lahko štejemo na eno stran in tvorita eno skupino, življensko skupino, tretji pa tvori drugo skupino, neživljensko ali mrtvo skupino.

Prav s spoli je pokazal človek, kako živo mu je življenje, kako globoko doživi vsako stvar in kako naiven je vedno. Znak vsakega globokega in jasnega doživetja je baš naivnost.

Edino merilo v vsem ločenju živega in neživega in dalje moškega od ženskega, je bil človek sam. To je zopet znak, kako globoko se je vjedel v naravo, da je mogla vsaka stvar napraviti

nanj jasen vtisek. Tu vidimo, da je mogel jezik ustvariti le človek, ki je bil člen narave, eno z naravo, kos narave, človek, kateremu se je življenje nekako pretakalo z naravo.

Da pa se prav to zgodi s človekom, ki živi v prosti naravi, namreč, da se z naravo nekako združi, da se čuti eno z naravo, vidimo v bajkah preprostih narodov.

Človeku, ki živi v naravi, narava živi, utriplje, se smeje in joče, je žalostna in vesela, se rodi, ženi, moži in umira. To zopet vidimo v narodnih pripovedkah, pravljicah, bajkah i. dr. (primerjaj ruske, madžarske in srbske narodne pripovedke, pravljice i. dr.).

Sedaj nam je tudi lahko odgovoriti, zakaj narodne pripovedke, pravljice i. dr. kopnijo pred kulturo.

Ker je s temi tremi spoli obsežen že ves svet, ne moremo misliti še na kak drug spol. Tega v resnici nikjer ne srečamo.

Torej nekaka druga stopnja v razvoju jezika je morala biti, ki nam je dala tri spole. Ker v tem oziru ni višje stopnje, more biti le nižja. To stopnjo tudi najdemo (prim. italijanščino). Če pa mora izpasti kak spol, bo izpal gotovo neživljenski, ker življenski sploh ne more, dokler je življenje na svetu.

Nikakor pa jezik ne boleha ali hira, če mu odpade neživljenski spol. Ta stopnja jezika namreč z ozirom na moč jezika in naroda ni nižja od prejšnje. Nižja je le z ozirom na število spolov in včasih mogoče tudi z ozirom na prvotno naivnost človeka. Da je v italijanščini odpal srednji spol, ko so ga vendar še Rimljani imeli, ni to nikak znak propadanja, pač pa je v tem oziru napredek. Živa, razgreta južna kri je veliko bolj vedra kot kri severnjakov, veliko bolj živo je južnjakovo doživetje in spoznanje samega sebe, posebno kar se tiče spolov, zato je naravno, da je v stvari videl hitro lastnosti moškega, oziroma lastnosti ženske.

Nikakor pa se to ne more zgoditi pri severnjakih. Težka severna kri ni bistra, ni polna solnca, kot ga je južna. Koliko skrivnosti skrivajo v sebi severne noči, koliko strahot se plazi po dušah severnih ljudi. Vse to ne dopusti, da bi se srednji spol posušil.

Seveda je človek isti dve sili občutil in opazil najprej na sebi in ju je šele postopnjema prenesel na ostali svet: najprej na živali, ki so mu po življenju najbližje, potem na rastline in nato še na ostale stvari.

Srednji spol pa ne pomeni samo nekaj nerazumljivega, neživljenskega, ampak tudi nekaj manj vrednega kot je človek. Tako razumemo sedaj, zakaj je večina zaničljivk srednjega spola: s srednjim spolom postavi človek osebo ali stvar v nižjo vrsto, kot je sam, ji nekako odvzame življenje, obe življenski sili. Seveda bomo o tem govorili na drugem mestu.

V splošnem pa je med moškim ter ženskim pa srednjim spolom velika razlika po veljavi. Srednji spol stoji veliko nižje pod onima prejšnjima.

3. O osebah.

Silno lepo je človek zase analiziral in uredil svet s tem, da je pokazal v kakšnem razmerju je do svojega bližjega in do ostalega sveta. Za svoje življenje je rešil to zadevo tako dobro in natančno, da je boljše za življenje sploh ni mogoče rešiti. Še celo danes nam te zadeve z vsemi modernimi pripomočki, kot na primer s psihologijo, logiko in sploh s filozofijo ne bi bilo mogoče rešiti v vsakem oziru boljše.

Višjo stopnjo jezika pa bi mogli doseči le na umeten način, namreč prav z logiko, psihologijo in z ostalo filozofijo. Prav pri teh vedah je navadni jezik nekoliko popustil, ker življenje ni nikaka veda, ne za vede namenjeno in zato ne more popolnoma ustreči zahtevam in potrebam ved. S pomočjo znanosti bi pač mogli jezik razviti za stopnjo višje, a ta jezik ne bi bil praktičen, dočim je sedanji človeški jezik edino praktičen.

V spregi imamo prvo, drugo in tretjo osebo. Prva oseba je središče vsega in po njej merimo vse ostalo, po njej določimo drugo osebo in po prvih dveh še tretjo.

Če bi govorile živali, ne bi imele treh oseb, ampak samo dve, namreč našo prvo in našo tretjo. Druge sploh ne bi bilo, ker bi jo obsegala že tretja.

Druga oseba je namreč popolnoma človeška, je svojstveno človeška, svojstvena za družabno bitje.

Prva oseba sem jaz, ker se zavedam samega sebe. Druga oseba, ki je svojstvena za človeka, znači tisti krog okrog prve osebe, ki se ga zaveda in loči od ostalega sveta le človek. To je družba. Druga oseba je torej družabna oseba. Ta oseba je še popolnoma določena, kot je določena tudi prva.

Da je nastala ta oseba samo zato, ker je človek družabno bitje in zaradi ničesar drugega, nam priča že dejstvo, da se v nobenem jeziku še nikdar ni razvila kaka določena oseba med našo drugo in tretjo osebo. To se pa zato ni zgodilo, ker te osebe človek ne potrebuje.

Te tri osebe zopet moremo razdeliti z ozirom na potrebo njihovega nastanka in z ozirom na njihov pomen za človeka kot družabno bitje v dve skupini: prva skupina obsega prvo in drugo osebo, druga skupina pa tretjo osebo.

Prva in druga oseba nekako predstavljata človeka kot družabno bitje, značita človeka in krog okrog njega, brez katerega ne more človek živeti, to je družabni krog, tretja pa pomeni vse ostalo, od česar človek ni neposredno odvisen.

Torej tudi v tem oziru je človek za se izvrstno analiziral in razporedil svet. Življenske potrebe so mu tudi v tem kazale pot v svet in iz njega.

Tretja oseba z ozirom na važnost za človeka in z ozirom na

važnost in potrebo postanka nekako sliči srednjemu spolu pri samostalniku.

Da so te tri osebe res nastale iz čiste življenske potrebe, nam priča že sledeče: kot je oseb nešteto, tako je tudi raznih reči nešteto. Za razporeditev reči pa tudi oseb je človek uporabil števnik. Če bi števnik nastal iz istih potreb in namenov kot osebe, bi tudi pri števniku imeli le dve določeni števili, tretje bi bilo že nedoločeno in bi pomenilo vse, kar je več kot dve. Ker pa števnik ni nastal iz istih potreb in namenov, se je določeno razvil skoraj do neskončnosti, dočim v jeziku oseb nimamo neskončno, a v življenju jih skoraj imamo. To znači, da so osebe nastale iz drugih potreb in namenov kot števnik. To pa je tudi edino res.

Osebe so nastale le z ozirom na človeka, zaradi življenske odvisnosti človeka od svoje družbe in ostalega sveta, dočim števnik vseh teh ozirov in namenov nima, ampak je le za golo presojanje in štetje stvari in reči.

3. O samostalniku.

Pravijo, da sta samostalnik in glagol najimenitnejši vrsti v jeziku. Pa sta res. Ti dve vrsti sta izraz bivanja. Gotovo pa je tudi to, da je samostalniška vrsta prva vrsta izmed vseh jezikovnih vrst. Glagol je nastal šele pozneje, ker je nemogoče, da bi nastal pred samostalnikom. Namreč tudi bivanja ni brez bitja in naspotno — dobro pazi sedajle — tudi bitja ni brez bivanja.

Ni pa gotovo, če je glagol nastal takoj za samostalnikom.

Iz psiholoških razlogov je namreč mogoče, da je preje nastal pridevnik. Vse to, kdaj je nastal glagol in kdaj pridevnik, je namreč odvisno od človeškega dojemanja sveta, notranjega in zunanjega. Kaj bom na primer opazil, če gledam človeka, ki gre po poti? Najprej seveda človeka, to je predmet opazovanja (ali mišljenja) —, to je samostalnik. Potem bom šele doznal, kakšen je, če se premika itd. (tudi bo vsak otrok govoril najprej s samostalniki, potem šele z glagoli).

Samostalnik in glagol (zraven še pridevnik) sta tudi najprvotnejši in najčistejši vrsti v jeziku. Iz teh dveh vrst so se razvile potem vse ostale vrste v jeziku.

Kot vsak dobro ve, samostalnik tudi sklanjamo. Večina jezikov ima in je imela okoli šest sklonov. Vsi skloni razen imenovalnika izražajo različna stanja stvari, reči in drugega z ozirom na imenovalnik, ki je merilo vsem ostalim sklonom.

Torej se sklanja z ozirom na velikost obdelovanega predmeta ožja in za stopnjo nižja od spregatve. Nanaša se samo na eno bitje in merilo za razlikovanje položajev samostalnikovih (sklonov) je že v samostalniku samem (v nominativu); ta mera ni torej svet okrog samostalnika, kot je to pri glagolu. Torej ima sklon v primeri z glagolom strogo notranje opravilo, dočim ima glagol

strogo zunanjo nalogo. Prav ta je glavna razlika med samostalnikom in drugimi vrstami z ozirom na njegovo nalogo.

Vsi skloni razen prvega so izraz nečesa, kar se s stvarjo ali osebo godi, noben sklon pa ne izraža kaj oseba dela.

Če hočemo razvrstiti besedne vrste po njihovem značaju in njihovem delu, moramo postaviti na prvo mesto glagol. To je popolnoma aktivna vrsta. Za njim pride prvi sklon samostalnika, ki je popolnoma indiferenten, kot bomo videli, za tem pride ostalih pet sklonov, ki vsi značijo neko pasivnost stvari, reči ali pojma. Prav v tem pa tiči tudi sorodnost med glagolom in samostalnikom.

V imenovalniku je samostalnik najbolj čist samostalnik.

Če natančno analiziramo občutje, ki ga imamo ob samostalniku v imenovalniku, spoznamo, da tudi samostalnik ni nikdar čist pojem. Šaj takega samostalnika sploh ni mogoče. V vsakem občutju samostalnikevega nominativa je namreč tudi vključeno poleg čistega pojma samostalnika še občutje nekakega medija od glagola biti, ki v jeziku, v govoru sploh ne eksistira. Seveda je to le v občutju ob doznanju imenovalnika in to je tudi prvi pogoj za razvoj deklinacije. To je torej prvi sklon.

Rodilnik od samostalnika človek je človeka. Tukaj spoznaš, da imaš drugačno občutje ob rodilniku kot ob imenovalniku. Pa denimo tega človeka še v stavčno zvezo, ker je gola sklanja v tem oziru sploh napačna in za natanko občutje preslaba. V stavku: človeka ni, je občutje ob samostalniku človeka drugačno, kot ob obliki človek. To občutje izraža neko pasivnost človeka. Torej je v občutju samostalnika človeka vključeno nekako čustvo pasivnega glagola biti. Seveda tudi tega glagola v jeziku ni, ker so vsa ta občutja prenatana za življenje in niso mogla priti do konkretnega izraza.

Če bi tako analizirali vse sklone v vseh mogočih stavčnih zvezah, bi dobili nešteto sklonov, ki bi si bili v tem oziru popolnoma različni, ker se občutje tega pasivnega glagola skoro v vsaki različni stavčni zvezi spremeni. Lahko torej trdimo, da je občutje tega glagola osnova vsej sklanji in pojem samostalnika samega mu je nekak subjekt.

Če torej s tega najglobljšega stališča analiziramo sklone, vidimo, da sploh niso pravi in tako določeni in izbrani skloni kot mislimo, ampak je le nešteto sklonov formalno združenih v šest ali sedem skupin.

Sklanja je torej izrazito praktičnega značaja. V njo je hotel človek spraviti ves svet in je to tudi storil. Pri tem si je pomagal s predlogi.

(Dalje prih.)

SESTANKI:

1. (literarni) sestanek. 4. oktobra 1930:

a) Uvod v literarne sestanke (Staré L. VI.a). b) Uvod v Prešernov »Krst« (Žabkar J. VIII.a). c) Recitacija »Uvoda h Krstu pri Savici« (Lenček L. VII.a). č) Recitacija Cankarjevega »Gospoda stotnika« (Pogačnik B. VIII.a). d) Deklamacija Gregorčičevega »Zaostalega ptiča« (Gorec M. Ia), e) Predavanje: Starejše in novejšje literature: — dobre in slabe strani. Poskus ocene in komparative (Janez Gregorin, VIII.a).

2. sestanek (mešan spored). 14. oktobra 1930:

a) Recitacija Župančičeve »Z vlakom« (Kalan T. VI.a). b) Recitacija Župančičevega »Prebujenja« (Truhlař K. VI.a). c) Recitacija Župančičeve »Manom Josipa Murna« (Benedik I. VIII.b). č) Uvod v Cankarja (Logar Cene VII.a). d) Recitacija Cankarjeve »Nedelje« (Grafenauer S. VII.a). e) Recitacija Cankarjevega »Moža pri oknu« (Grossmann T., VII.a). f) FILM.

3. (literarni) sestanek. 21. oktobra 1930:

a) Uvod v sestanek (Staré L. VI.a). b) Predavanje: Cankar »V mesečini« (Staré E. VI.a). c) Uvod v J. Pogačnika (Logar C. VII.a). č) Recitacija Pogačnikovega »Božjega viteza« (Jenko VII.a). d) Predavanje o Edisonu (Polić VI.a). e) Recitacija Finžgarjeve »Njegova zvezda se je utrnila« (Grafenauer M. VI.a). f) Predavanje [nadaljevanje] (Gregorin VIII.a).

4. sestanek (umetnostna zgodovina s skioptičnimi projekcijami). 28. oktobra 1930.

Grška umetnost (Staré L. VI.a).
